

Voltaire a jeho „arganismus“

Vacek J.

Protiklerikální bojovník osvíceného ducha s ironickým úsměskem na tváři [1], básník, dramatik, spisovatel a pamfletista, patriarcha francouzského osvícenství, nastolující vládu rozumu, Voltaire, vlastním jménem Francois Marie Arouet (1694-1778), byl znám svým podivínstvím, což nikterak nezmenšuje jeho nesmrtelné zásluhy o prosazování duchovní svobody a spravedlnosti v zápase proti absolutismu, předsudkům a všem formám fanatismu. Lze pochopit, proč se někdy osmnáctému století říkalo „Voltaireovo“. Nebyl velký jako člověk a nikdy ho nenapadla žádná originální filozofická myšlenka, měl však úžasnou schopnost zjednodušovat myšlenky jiných [13], které rozšiřoval jako geniální agitátor a popularizátor. Psal výborně, kousavě i zábavně [1, 11, 12, 13, 15, 16, 21], vynikal svou útočností a neznal respekt k ničemu, s výjimkou své vlastní osoby [18]. Jeho literární produktivita byla ohromující (básně, padesát dva dramata, nesčetné pamflety, traktáty ze sféry filozofie, etiky, politologie i přírodních věd, celkem 99 svazků) [1, 11, 12, 20].

Shrnutí jeho biografie není snadné. Voltaire miloval mystifikace všeho druhu [13, 16]. Tvrdil, že se narodil kdesi na venkově (snad v západofrancouzském kraji Poitou), ač spatřil světlo světa dne 22. listopadu 1694 v Paříži v rodině zámožného notáře a královského rady Francoise Aroueta. Byl snad třetím, možná však i pátým dítětem z úřednické rodiny pocházející Marie Marguerity, rozené Daumartové, o níž později šířil nepravdy (prý měla dva či tři milence, jistého abbého, nějakého notáře či dokonce vévodu de Richelieu; jeden z nich měl být jeho pokrevním otcem). Voltaireovi bylo pouhých sedm let, když matka zemřela, snad na tuberkulózu. Z jeho sourozenců se ví o dvou: bratr Armand, fanaticky pobožný jansenista, mívál jakési extatické stavy. „Hystericky“ se válel po zemi, aby přivolał „milost“ shůry. Voltairova sestra Marie Markéta, provdaná Mignotová, psychicky nenápadná, se stala matkou dvou dcer, Voltairových neteří. Voltaire se o ně později výborně postaral. Psychiatricky relevantní zátěž v jeho pokrevenstvu známa není. Pokud o svém příbuzenstvu hovořil, pak vesměs neuctivě. Svůj pseudonym přijal ve dvadeceti letech (1718). Prý vznikl přesmyčkou názvu městečka Airvault, odkud Arouetovi pocházeli [15], možná však z přezdívky malého Francoise

z „malého paličáka“ („petit volontaire“, vyslovováno „vlontaire“ a z toho Voltaire) [16]. Maurois soudí, že jméno pochází z názvu rodinného statku Arouetových nebo že je to anagram ze slov „Arouet le Jeune“ [11]. Při porodu slaboučký, neduživý a dokonce „polomrtvý“. „Ze své křehkosti si učinil zbraň“ [11] a sotva kdo si pomyslel, že bude žít čtyřiaosmdesát let. Desetiletý Voltaire se stal žákem jezuitské koleje Ludvíka Velikého v Paříži (1704-1711). Učil se dobře, své učitele nadchl [11, 12], s jeho chováním to bylo poněkud horší a patřily k němu i drobné klukoviny [11]. Odmítl otcův ortel, že půjde na práva. Psával básničky a jeho literární ambice otcovi po chuti nebyly. Sblížil se s libertinisty nevalné pověsti a oddával se „sladkému životu“. Vždy elegantní získal v pařížských salónech věhlas světáckého básníka. Otec musel zakročit [16]. Když byl jeho kmotr Chateaneuf jmenován vyslancem v Holandsku, vzal mladého Voltaira sebou do Haagu jako páže [11, 13, 16]. Voltaire tam pobýval mezi francouzskými emigranty (hugenoty) s poněkud pochybnou pověstí a zamiloval se do mladičké protestantky Olympie Dunoyerové („Pimpetta“). Bouře první lásky s rafinovaným plánem společného útěku nepřerušilo ani domácí vězení. Zoufalý kmotr ho poslal s ostudou domů [1, 11, 13, 16, 21]. S nechutí si pobyl u advokáta. Naučil se juristické finty. Brzo jich využil. Stal se podnikatelem, necouvl před nelegálními „kšefty“, ohromně si „nahrabal“ a umřel jako milionář.

Otec poslal jedenadvacetiletého Voltaira na venkovské sídlo svého aristokratického přítele. Tam začal psát epickou báseň o francouzském králi Jindřichu IV. (Henriada). Za pár let mu přinesla slávu (1723). Po smrti Voltairem obdivovaného a rakovinou prolezlého krále Ludvíka XIV. (1715) převzal vládu za nezletilého Ludvíka XV. jeho synovec regent Filip Orleánský. Stupňoval despotismus a stal se terčem vtípů (místo poloviny královských koní měl spíš prodat polovinu „oslů“ od dvora apod.). Dvůr podezíral Voltaira, prý neprávem, že psal kuplety a pamflety (regent měl poměr s vlastní dcerou, vévodkyní z Berry). Skandál. Jedenáct měsíců (květen 1716-duben 1717) v Bastille, byt v útulném oddělení „královských hostů“. Sepsal v něm dost mizerné drama Oidipus (narážka na regentovo krvesmilství?). Do prosince 1725 jakžtakž klid. Pak incident s rytířem Rohanem-Chabo-

tem (polní maršál a králův guvernér). Divadlo komedie, Voltaire se svou milenkou, herečkou Lecouverovou. Zpupný Rohan s otázkou, jak že se vlastně jmenuje? Arouet nebo Voltaire? Vznešení diváci slyšeli Voltairovu jedovatou repliku („Já svým jménem začínám, vy svým končíte“). Pár dnů poté byl Voltaire odvolán od oběda u vévody de Sully. Venku ho Rohanovi sluhové zmlátili. Nikdo se ho nezastal. Rohanové byli příliš mocní. Voltaire Rohana vyzval na souboj. A chystal se na něj. Pomstít se za tu hanbu musí. Policejní špiclové zjistili, že se učí ve zlodějských brlozích šermovat. Šéf policie, Rohanův příbuzný, se už o Bastilu postaral. Také se objevila báseň proti regentovi („Philippiky“), kterou hodili Voltairovi na krk, ač jejím autorem nebyl. Z Bastilly ho pustili za dva týdny. Dostal poprvé „milost vyhnanství“ (což se víckrát opakovalo). Francii musel opustit (květen 1726). Od té doby „bude během svého dlouhého života jezdit po nesčetných cestách sem a tam, neklidný a štvaný jako oběť svého neúprosného démona....stokrát mění své bydliště“, napsal Orieux [16].

V květnu 1726 dorazil Voltaire do Anglie, do roka zvládl bezchybně angličtinu (za pozdějšího pobytu v Prusku se německy nenaučil). Stal se anglofilem, ctil britské empiriky a oslnil ho Newton (své krajany pobuřoval odmítáním Descarta). Do vlasti se vrátil za tři roky (1729). Anglie ho inspirovala k několika spisům: „Dopisy o Angličanech“ dal soud veřejně spálit, dva spisy o filozofii a dvě knihy o Newtonově učení vyšly s potížemi. Voltairova literární produktivita narůstala. Kritik víc než zlomyslný. Útoky, ironie a sarkasmus na běžícím pásu, rány pod pás i neprávem, leč skvělý jasný literární styl. Rady protivníků houstly. Musel zhusta autorství svých jedovatých pamfletů lživě zapírat. Soudních pří bylo hodně a z Paříže ho víckrát vykázali. Feudální zvyklosti napadal, jeho kontaktům se všemi evropskými mocipány to nevadilo. Aristokrati ho obdivovali a poskytovali mu i útočiště. Terčem jeho útoků byla církev („zničte tu ničemnici!“). Byl ateista? Kdo ví? Jak se cítil na umření, kněze povolal. On Boha arci nepotřebuje. „Lokajům, ševcům a služkám náboženství neberte....Ať si spánemnbodem tápou ve tmách svého pánbičkářství...já samozřejmě na čerta nevěřím, ale jsem rád, že v něj věří můj krejčí, aspoň mě neokrade.“ Náboženství jen jako policejní prostředek? Kdyby nebylo, museli bychom si ho vymyslet.

Od roku 1734 byla Voltairovou milenkou po sedmnáct let vzdělaná markýza Emilie du Chatelet, rozená de Breteuil. Milovala knihy, diamanty, algebru a fyziku a překládala Newtonovy spisy [11, 13, 16]. Už dobrých sedmnáct let se svým manželem nežila. Voltaire s ní často pobýval v Champagni u lotrinských hranic na zámku jejího manžela v Cirey. Markýza prý moc krásy nepobrala. Voltaira okouzila. A podváděla. Voltaire ji načapal in flagranti s atraktivním Saint-Lambertem. Využil se a se sokem se smířil. Markýza však byla gravidní.

Museli vymyslet intriku. Pozvali markýze de Chatelet, opili ho a strčili markýze do postele. Staroušek se pyšnil, že je znovu otcem, Voltaire a Saint-Lambert se smíchy za břicho popadali. Markýza porodila v létě 1749 děvčátko a zemřela na horečku omladnic. I děvčátko umřelo.

Král Ludvík XV. i jeho manželka Marie Leczynská Voltaira moc nectili. Fandila mu madam de Pompadour, králova milenka. Voltaire bral od krále (s přestávkami) slušný důchod. Po hodnostech dlouho toužil. V roce 1746 mu Emilie vymohla šlechtictví (královský komoří) a přijetí do Královské akademie. Finance nezískával vždy dost legálně (podvody s lotýnkou a s lotrinskými akciemi, v Prusku podvod se saskými cennými papíry, lichvářské půjčky zadluženým aristokratům atd.). Býval i obětí prohnanejších. Spíš jim odpouštěl, kritiku svého díla však neodpustil nikomu. Pomluvy, že byl hamižný lakomec, pravdivé nebyly. Darů od něj bylo hodně (např. hercům). Jeho dramata někdy zaujala, jindy propadla. Dnes by se uvádět nedala.

Voltaire a Jean Jacques Rousseau. Smutná kapitola v životě obou géníů. Začínala nenápadně už před velkým Rousseauovým vstupem do slávy. Voltaire svolil, aby jeden jeho text upravil pro operní libreto. Už tehdy však paranoidně nastavený Rousseau jeho svolení nevěřil (jen „dvořanská podlost“). Koncem roku 1750 vyšla první Rousseauova „Rozprava“ („Návrat k přírodě“). Rousseau ji poslal Voltairovi. Uznání žádné. Jen satirická sentence, že chce z mít z lidí zvířata, aby chodili po čtyřech. Transformace Rousseauovy pokory v nenávist gradovala. Voltaire si toho nijak moc nevšímal. Jednou ho dokonce pozval k sobě do Ženevy. Rousseau odmítl. Bránil ženevské konšele proti Voltairově bezbožnosti („Voltaire se tváří, že v Boha věří, ve skutečnosti věřil vždy jen v ďábla.“). Voltairova pohrdavá lhostejnost byla pro Rousseaua jeho největším zločinem. Nedivme se, že se Voltaire stal v jeho bludném systému jedním z perzekutorů [16].

Známá je historie s pruským králem Bedřichem Velikým. V roce 1736 poslal následník trůnu Voltairovi obdivné psaní: „Pane, ačkoliv nemám potěšení znát Vás osobně, nejste mi neznám svými díly. Jsou to poklady ducha.“ V roce 1740 se stal Bedřich králem a nepřestával Voltaira lákat ke svému dvoru. Voltaira si nikterak neidealizoval: „Je velká škoda, že se s tak úžasným nadáním pojí tak mrzká duše. Má veškeré půvaby a zlomyslnost opice.“ Ani Bedřich zrovna morálními kvalitami neoplýval. Mitfordová napsala [13]: „Existoval-li v celém světě škodolibější člověk než Voltaire, byl jím Bedřich.“ „Voltairofil a frankofob“ Bedřich měl ve Francii své informátory a věděl tak o Voltairových aférách všechno. Nezdá se, že by jeho homosexuální sklony sehrály nějakou roli ve vztahu k Voltairovi. Ten na něm vymámal ohromnou apanáž a šetrný Bedřich platil. Párkrát se spolu krátce setkali a koncem července 1750 dorazil Voltaire do Postupimi. A brzo se pustil do nekalých „kšeftů“ [4, 11, 13, 16, 17]. Kom-

plicem byl pokoutní židovský bankéře Hirsch nebo Hirschell. Skončilo to u soudu, Voltaire ho vyhrál, leč z ostudy měl kabát. Král se rozlítl: „Darebák podvedl šejdíře.“ A Bedřich udělal z francouzského matematika Maupertuise prezidenta Pruské akademie. To bylo na Voltaira moc. Svého krajana jen hanobil. Mohl mít v Prusku „sladký život“, ale musel po třech letech zmizet (1753). Cesta samý zádrhel a pár dní domácí vězení ve Frankfurtu nad Mohanem na králův příkaz. Do Paříže nesměl. Nadšeně ho vítalo Porýní, Mannheim, Worms, Štrasburk a pak přes Kolmar do Švýcar. Překročil šedesátku, když dorazil do Ženevy (1754). Koupil zámek „Rozkoš“ („Les Délices“), pak dům v Lausanne a podepisoval se „Švýcar Voltaire“ [11]. Pak (1758) získal panství ve francouzském Ferney. Spolu s hamížnou neteří Marií Louisou Denisovou (byla načas i jeho milenkou) úspěšně podnikal (výroba hedvábných punčoch, včetně pěstování bource morušového, výroba hodinek). V roce 1759 vydali jeho nejslavnější novelu „Candide“. Do Ferney putovali slavní lidé se mu poklonit. A přispěl i do Encyklopedie. Svou statí o Ženevě tamní notáble nadmíru popudil (kalvinističtí faráři jsou jen „deisti“ a Kalvín měl „krutou duši“). Francouzi na něj nedali dopustit. Největší spisovatel té doby. Prý. Největší zásluhou byl jeho boj proti nespravedlivým a krutým rozsudkům feudálních soudů, kde se prosazoval náboženský fanatismus proti hugenotům. Proslulá byla Calasova aféra v Toulouse. Jeden ze synů protestantského obchodníka se oběsil a rodina prošla nezměrným utrpením z obvinění, že ho zavraždila kvůli jeho domnělému plánu konvertovat ke katolicismu. Voltaire zrušení rozsudku prosadil proti „hysterickému“ davu. Otce Calase už před tím po krutém mučení popravili. To, co učinil Voltaire pro rodinu Calasovu, by už samo stačilo, aby se stal nesmrtelným [16]. Voltairův boj pokračoval (Sirvenova aféra, aféra v Abbeville atd.).

Ve francouzské komedii v Paříži se v roce 1778 připravovalo provedení tragédie „Irene“. Voltaire směl u toho být. Ubytoval ho u sebe markýz de Villete. 30. března 1778 po slavné premiéře oslavovaly Voltaira davy jako krále. Jeho stonání pokročilo a skončilo exitem 30. května 1778 krátce před půlnocí. Dožil se 84 let.

Nyní malá odbočka. Věčně churavějící, „neurotický, melancholický, hysterický i hypochondrický“ a plicní tuberkulózou trpící geniální dramatik Jean Baptiste Poquelin (1622-1673) přijal jako herec v roce 1644 umělecký pseudonym Molière. Více let putoval s kočovnou společností zemí a psal pro ni své komedie. Až v roce 1653 se mohl usadit v Paříži. V roce 1673 měla premiéru jeho poslední komedie „Zdravý nemocný“ („Le malade imaginaire“). Při čtvrtém představení dne 17. února 1673, kdy hrál titulní postavu, došlo k hemoptýze a Molière zemřel krátce poté.

Hlavní postavou komedie je své okolí tyranizující hypochondr Argan, jenž věří, že trpí snad všemi

chorobami. Jen nějaký lékař se tak může stát manželem jeho dcery Angeliky. Jeho druhá žena Belinda jen čeká na jeho smrt, aby dědila a Arganovu hypochondrii živí. Drzá služka Toinette navrhne Arganovi, aby předstíral svou smrt. Jen tak pozná povahu rodinných příslušníků. Pokus se zdaří. Truchlí jen Angelika. Happy end, Argan je z hypochondrie uzdraven, když se vzdá submisivnosti své ženě. I on se stává lékařem.

Francouzský psychiatr Jean Abadie (1873-1932) z Bordeaux nazval jím předpokládanou specifickou hypochondrickou konstituci podle Argana ze „Zdravého nemocného“ termínem „constitution arganique“ nebo „arganismus“. Její bázi je vrozená hypersenzitivita a nízký práh percepce fyziologických funkcí v sejetí s psychastenicky labilní emocionalitou [8, 9]. Ey [3] napsal:

„Abadie popsal kontituční úzkostné hypochondry jako arganickou konstituci a tak je dal pod patronát toho, jenž se díky Moliérovi stal nejslavnějším i nejsměšnějším zdravým nemocným. Tento typ nevyrovnaného úzkostlivce je hypersenzitivní, zasmušilý i hyperstenický a má doktrinářské založení. Vykonává s neutišitelnou žhavostí systematické sebetrestání, bývá abstinent a příznivec různého omezování v jídle, je dokonalý egoista a nejdůslednější mučedník, jenž kultivuje své indispozice, ničí sám sebe, je tyranem a trápí své blízké svými nářky. Požaduje přítomnost lékaře, hlavně proto, aby byla poskytnuta potrava pro jeho úzkost, která má být shledána oprávněnou.... variantou je hypochondr hysterický, jdoucí za hranice hypochondrie a realizující svými excesy a úskoky politiku nemoci.“ Jen málokterí psychiatři mimo Francii se zmiňovali o arganismu, např. Häfner [5] a také ne všichni francouzští psychiatři termín „arganismus“ převzali a obdobně jako psychiatři jinde přisuzovali Voltairovu churavění obvyklá adjektiva („neurasthénique et hypochondriaque“) s tím, že Voltaire „neustále myslel na své zdraví a ‘umíral’ po celý život“ (např. Roger 1883, Grasset 1907, Cabanés 1911) [10]. Je třeba si hned připomenout, že starší psychiatrie předpokládala konstituční (nezřídka i „degenerativní“) bázi u všech celoživotních hypochondrů, ačkoliv faktický doklad existence hereditární dispozice k hypochondrii nikdy nebyl odhalen [9]. Ostatně i další atributy hypochondrie se dožily různých interpretací. Vzpomeňme na Jahrreisův termín „hypochondrické ideje“ z roku 1930, jež má být fantazií subjektu, že trpí určitou nemocí [9] nebo na Kahnovu „hypochondrickou psychopatii“ z roku 1928 [7]. Nejproslulejší znalec tzv. psychopatií, Kurt Schneider, samostatnou kategorii hypochondrické psychopatie nezformoval a případy celoživotních hypochondrů řadil k tzv. astenickým psychopatům.

Organicky nemocný se zpravidla spíše snaží svou chorobu překonat, zvyknout si na ni, přizpůsobit se, aby nemusel rezignovat na své vztahy k světu a mohl dokonce dissimulovat. Hypochondr reaguje

spíše opačně. Jde mu o jisté stavy chorobnosti a otevřené možnosti bytí, v nichž je chráněn před světem a před ohrožením z něj vycházejícího (být chorý znamená, že nejsem schopen toho či onoho) [5]. Právě tento podvědomý mechanismus nacházel u Voltairova stonání často své uplatnění, a to natolik, že by mu bez pochyb starší psychiatr přisoudil i adjektivum „hysterický“, tedy účelový, cílený a vypočítaný. Kahn [7] psal, že „hypochondrické chování může být nástrojem egocentrické touhy po sebeuplatnění a tam existuje souvislost s hysterickým chováním.“

Nezměrné množství dokladů Voltairova celoživotního organismu nacházíme ve dvoudílném životopisném románu „Voltaire neboli vláda ducha“ francouzského spisovatele Jeana Orieux, vydaném v českém překladu v roce 1979 [16]. Orieux píše: „Jeho osobnost, neprůhledná, rozporná a proměnlivá... je stvořen, aby sváděl lidi na falešné cesty, mystifikace častá, vědomá i nevědomá, až geniální a tento neklidný člověk není nikde spokojenější než ve své alkovně, doma u krbu, kde si nahřívá nohy, přemýšlí a hovoří s přáteli, pije odvary, polyká pilulky, přijímá pocty, nechá se litovat i obdivovat a toto klima vytváří všude.“ Voltairův příchod na svět byl snad bazální predestinací jeho v hypochondrické trýzni prožitých více než osmdesáti let. Narozen „polomrtvý“ vyhlížel jako „polomrtvý“ po celý život. Ti, co ho potkávali, mínili, že má smrt „na jazyku“. I on se to domníval a navykl si prorokovat blížící se konec. Jakoby si v takových předpovědích liboval. Řekl-li někdo, jak dobře vypadá, začlenil se mezi jeho protivníky. Voltairova „patofilie“ byla zatěžkána „paranoidní“ afinitou, jak na ni poukazovali v popisech hypochondrie někteří francouzští psychiatři (např. Delmas 1931) [9]. Bez přehánění lze říci, že Voltaire byl stále chorý. Nejběžnějším oděvem byl župan a noční čepec, na posteli psal, přijímal návštěvy, hádal se a nesčetněkrát „umíral“. Lékaře požadoval, bál se ho však. Co když ho bude lékař pokládat za zdravého? Jak to kdysi řekl ženevskému doktoru Tronchini? Ať si třeba myslí, že mu přeskočilo, prosím, ale ne, že je zdravý. Přitom Voltaire měl lékaře za ignoranty, ač se s vášní cpal jejich léky a podroboval se i nejměšnější léčebným procedurám. Dnes víme, že si právem nedělal iluze o lékařském umění své doby a říkal: „Medicina spočívá v tom, že se drogy, o nichž se nic neví, vpravují do těla, o němž se ví ještě méně.“ Navzdory tomu Voltaire léky velice rád polykal a zkoušel na sobě veškeré módní i lidové recepty. Mlsal z hromady pilulek a cpal se bez výběru obsahem z tisíců lahviček. Paní de Rupelmonde se rozlítla do nepřičetnosti, když jí v jejím bytě ukradl a hned spolykal všechny shromážděné pilulky. Sám se kurýroval podmáslem se skořicovou trestí. Doneslo se mu, že jistý šarlatán léčí železným pilinami. Okamžitě to vyzkoušel a sotva vyvázl životem. A klystýry? Sériově. Je zapsáno, že v jediném měsíci v roce 1751 měl dva-

náct klystýrů a osmkrát se nacpal projímadlem. Na klystýry si dovezl z Anglie speciální přístroj a vozil ho v kočáře sebou. Tělesných strastí bylo hodně a sotvakdo by dnes mohl uhádnout jejich případně i organickou bázi: hlavně nějaké horečky a jakési koliky, snad žaludeční i další strasti (např. zimomřivost, fyzická slabost apod.) „Trpěl třikrát týdně kolikou a v ostatních dnech „čtvrto denní a třetio denní“ horečkou“ [16]. „Záchvaty“ se po desetiletí příliš neměnily. V 54 letech (1748) jel s Emilií z Paříže do Commercy. Zabalený jako nemluvně. Příteli oznámil, že leží v agónii. Za chvíli vstal z mrtvých, zahrál divadýlko, skládal verše a napsal houf dopisů. Při premiéře hry Semiramis se trásl horečkou a svíjel bolestmi. Orieux [16] to komentoval: „Kdyby měl jeho kus úspěch, kvetl by zdravím. Kdykoliv byla jeho ješitnost uspokojena, působilo to jako doping, kdykoliv byla jeho samolibost zraněna, jako by ztrácel krev a umíral. Na cestě do Lotrinska byl pečlivě zabalený, ale zsinálý, nařikající, že nebyl vůbec k poznání. Zbyly z něj jen svítící oči v bledé tváři, narůžovělý proužek tenkých rtů, vystupující lícni kosti, brada a kůže napjatá k prasknutí. Uložil se v jednom hostinci, zavolal lékaře, zdvořile ho vyslechl a neméně zdvořile odmítl udělat cokoli z toho, co mu bylo předepsáno. Od svého odjezdu z Paříže nevzal do úst a v pústu pokračoval dál. Trochu čaje, kousek rozmočeného chleba, jakým se krmila novorozeňata, to stačilo ho udržet naživu. Koneckonců se léčil dobře, když nic nejedl, ale byl z toho tak slabý, že nemohl hýbat ani nohama. Prosil svého sekretáře, aby ho neopouštěl, aby alespoň jedna přátelská ruka hodila hrst země na jeho tělesnou schránku. To říkal velmi pateticky, ač naprosto nepřesvědčivě. Po šesti dnech takového „umírání“ usoudil, že je na čase vydat se na cestu. Nechtěl zemřít v tom ohavném městě, rozhodl se zemřít někde jinde. Vzrušení i tak silné, že by zdravého sklátilo, ho spíš postavilo na nohy. „Když chrtil síru proti svému nepříteli mizely koliky i horečky a pak se mu ostrá slova a pomluvy jen hrnula z úst... a když se člověk musel dívat, jak si Voltaire ustavičně koledoval o výprask, neubráníl se rouhavé otázce, jestli si vlastně rytíř Rohan nezasloužil metál“, posteskl si Orieux [16]. Voltaire byl už jako mladík přesvědčen, že zemře před čtyřicítkou. Jeho tvrzení, že právě v agónii umírá, se jako ozvěna opakovalo až do konce jeho dlouhého života. Ostatně byl celý jeho život pouze dlouhou agónií. Ano, právě umírá, jeho život je v rukou lékaře a jestliže ho ten jen na chvíli opustí, bude mrtev. On přece „žije jen napůl“ a stačilo, když umřel nějaký přítel. Hned musel ulehnout. A lázně? Byl ve dvou (Forges, Plombières). Zkušenosti jen ty nejhorší. Po procedurách omámený. Působily „jako vitriol“. A dieta? Divná a celoživotní: Trošku mléka, nějaké vajíčko, moc a moc kávy, směs kávy s čokoládou, něco cukrovinek, masa málo, tu a tam skopové, leč apetit kolísal jako aprílové počasí. Před útekem z Pruska ho král Bedřich pozval na večeři. Voltaire odmítl.

„Což by mohl vůbec večeřet? Copak nevědí, že umírá? Opovažuje se snad někdo tvrdit, že si horečku přivolává sám?“ A tak zůstal čtrnáct dnů v posteli. Jen na chlebové polévce a kávě. Cpal se pilulkami a zvýšil počet klystýrů. Zvraty „těžké choroby“ v plné zdraví, náhle až bleskově, nebyly výjimkou. Při útěku z Pruska ještě ve Frankfurtu nad Mohanem umíral, den na to v Mannheimu bavit celou hospodu. Je mu devětapadesát, vypadá jak sedmdesátník a má temperament osmnáctiletého.

Voltaireův tělesný status zůstává záhadou. Známe pár jeho obrazů, byst a soch. Ve svých čtyřia dvacetiletých vyhlížel dobře a zdravě (obraz ve Versailles) a ve dvaačtyřiceti taktéž (zámek Ferney), docela malý náznak známého „rhisus sardonius“ se však popřít nedá. Jeho osobnosti by odpovídal. Petěrburšská Ermitáž má Voltairových obrazů z vyššího věku víc. Skupinky osob, on v podivném oblečení a s trošku „vlčím“ profilem (číní brada a nos). Zachycen na koni a v kočáře vypadá trošku jako čert. Jistý malíř Jean Huber (další data nezjištěna) nakreslil kromě obrázků z Ermitáže i „Třicet šest studií Voltairovy hlavy“ (Národní knihovna Paříž). Vesměs ostré rysy obličeje, velký nos a hlava buď s dobovou parukou nebo šátkem „na hastroše“, jak by to snad pasovalo hlavě obstarožní dámy. Ve Fabrově muzeu v Montpellieru je výstižný Voltaireův model z terakoty od známého francouzského sochaře Jean Antoina Houdona (1741-1828), jenž ostatně zhotovil i posmrtnou masku J. J. Rousseaua. Stařec a jen lehký úsměv, žádný „rhisus sardonius“ a bohatě skládaný šat jak u Cicérona. Celkový dojem? Příjemně vyhlížející filozof. Sochař Houdon ho asi tak viděl. Blíž ho sotva znal.

Co je po tělesné stránce na Voltaireovi nejasné? Štíhlý, docela hezký a nevysoký, vždy v mládí elegantní, s věkem spíš vychrtlý, ve stáří kostlivec, pergamenové uši, voskové žlutý obličej s hlubokými očními důlky [13].

Vychrtlý jen proto, že málo jedl? Pravda, kvůli „kolikám“ musely stačit chlebové polévky. Když byl ve formě, mlsal přepychová jídla a stával se nedostižným vtípalčkem se zpěvem na rtech. A stačila malá půtka s Emilií a „pán má koliku a nebude večeřet“. Den, dva či tři „agónie“. Pak se sebral odhodlán neumírat. Tělesné stárnutí bylo u něj urychleno. Krátce po padesátce jen „neduživý stařec. Vrásčité a bezzubý.“ Jakživ neměl vousy. Pár chloupků na bradě si vytrhával pinzetou. Vzhled kůže? Jako u pacienta se sklerodermií. A když proklamoval své umírání stokrát v životě? Kdo by mu nevěřil, když ho spatřil? Byl už „jen kost a kůže“, a přesto překvapil. Je mu šestašedesát a ve Ferney čekali hosty. Voltaira omluvili. Je mu zle a leží. Jdou za ním. Voltaire miní umírat před nimi. V posteli, v županu a s čepcem. Vykřikuje, vrtí se, vrací se mu síla, nechává se obléknout, u stolu je ve varu a zpívá. Je v sedmém nebi. Opět utekl hrobníkovi z lopaty. „Jako herec byl skvělý, ale kus, v němž hrál, byl špatný“, napsal Orioux [16].

A konec? Rok 1778, triumfální návrat do Paříže. Od února aktivace plicní tuberkulózy, edémy bér-ců, zánět ledvin a močových cest s občasnou anurií a střídání jasnosti vědomí. Od února do konce května prý zestárl o deset let, „vypadal jak strašidlo.“ Před posledním vydechnutím „příšerný dlouhý výkřik.“ V noci ze 30. na 31. května 1778 pitva a balzamování těla (chirurg Trye, lékárník Mit-houard a pomocník Brizard), arci v tristních podmínkách (při svíčke a na posteli a něco málo chirurgického náčiní). Sekční nález odpovídal tehdejší úrovni: „Zničené ledviny, močový měchýř proděra-věný.“ A mozek? To se neví. Prý tam přišel jistý lékař z Akademie lékařství. Podivil se, že „mozková hmota je dokonalejší než u normálních lidí.“ Lékárník si mozek vzal domů a uložil ho do lihu ve skle-nici od marmelády. Pan markýz de Villette si vzal Voltairovo srdce a vsadil ho do pouzdra ze zlaceného stříbra. Rakev s Voltairovými ostatky odvezli do kostela v opatství Seillieres a když se markýz de Villette přidal k revoluci, prosadil jejich převoz do Pantheonu dne 11. července 1791. Zda tam vskutku zůstaly vedle ostatků J. J. Rousseaua, nikdo vlast-ně neví.

Občas se říká, že Voltaire byl jedním z přípraviců Velké francouzské revoluce. Tím byl však Charles-Louis Montesquieu (1689-1755), do jisté míry i Jean Jacques Rousseau (1712-1778). Voltaire revoluci neproklamoval. Jen pomohl v boji proti religioz-nímu tmářství a fanatismu. Revoluce se naštěstí nedožil. Asi by skončil pod gilotinou (přítel aristokratů, rovnost lidí nehlasal atd.). Jeho literární a dramatické dílo geniální nebylo, jeho činy v boji za spravedlnost však z geniality jeho ducha vytryskly. Jeho „arganismus“ jí nepřekonatelnou hráz nepo-stavil.

LITERATURA

---

1. **Čechák, V.:** Francois Marie Voltaire. Život a dílo. In: Voltaire, F. M.: „Výbor z díla“. Nakladatelství Svoboda, Praha, 1978.
2. **Drtina, F.:** Úvod do filosofie. Svazek 2. Nakladatelství Jan Laichter, Praha, 1948.
3. **Ey, H.:** Études psychiatriques. De Brouwer et Cie, Paris, 1950.
4. **Goldschmit-Jentner, R. K.:** Die Begegnung mit dem Genius. Christian Wegner Verlag, Hamburg, rok vydání neuveden.
5. **Häfner, H.:** Hypochondrische Entwicklungen. (Die Daseinsanalyse nichtpsychotischer Hypochondrien). Nervenarzt, 30, 1959, s. 529-539.
6. **Jahrreis, W.:** Das hypochondrische Denken. Arch. Psychiat. Nervenkr., 92, 1930, s. 686-861.
7. **Kahn, E.:** Hypochondrische Psychopathen. In: Bumke, O. et al.: Handbuch der Geisteskrankheiten, Band V., Berlin, Springer Verlag, 1928, s. 438-442.
8. **Kenyon, F. E.:** Hypochondriasis: a survey of some historical, clinical and social aspects. Brit. J. Med. Psychol., 38, 1965, pp. 117-133.
9. **Ladee, G. A.:** Hypochondrial syndroms. Elsevier, Amsterdam, London, New York, 1966.

10. **Lange-Eichbaum, W., Kurth, W.:** Genie, Irrsinn und Ruhm. 6. Auflage, Ernst Reinhard Verlag, München, Basel, 1967, s. 549-550.
11. **Maurois, A.:** Život Voltairův. (Překlad L. Weinfurterová). Nakladatelství F. Topič, Praha, 1933.
12. **Maurois, A.:** Nesmrtelné stránky z Voltaira. Jak je vybral a vysvětlil A. Maurois. (Překlad J. Pistorius a E. Formanová). Nakladatelství F. Borový, Praha, 1948.
13. **Mitford, Nancy:** Zamilovaný Voltaire. (Překlad M. Janouchová). Nakladatelství Domino, Ostrava, 2002.
14. **Neff, V.:** Filozofický slovník pro samouky neboli Antigorgias. Nakladatelství Mladá fronta, Praha, 1993.
15. **Novák, O.:** Osudy velikána a jeho ohlas u nás. (Doslov). In: Voltaire, F. M.: Candide neboli optimismus. (Překlad R. Krátký). Nakladatelství Svoboda, Praha, 1949.
16. **Orieux, J.:** Voltaire neboli vláda ducha. I. a II. díl. (Překlad Z. Schauta). Nakladatelství Odeon, Praha, 1979.
17. **Prause-Tratschke, G.:** Über die Schwächen der Genies. Econ und List Taschenbuchverlag, München, 1999.
18. **Rádl, E.:** Dějiny filozofie II. Nakladatelství Votobia, Praha, 1999, s. 221.
19. **Steklač, V.:** Příběhy slavných. Nakladatelství Práce, Praha, s. 383-385.
20. **Störig, H. J.:** Malé dějiny filozofie. Zvon, České katolické nakladatelství, Praha, 1991, s. 263-267.
21. **Sviták, I.:** Předmluva. In: Kolektiv autorů: Voltaire myslitel a bojovník. Státní nakladatelství politické literatury, Praha, 1957.

*MUDr. Jaroslav Vacek
Lesní 15
360 07 Karlovy Vary*

REFERÁTY Z PÍSEMNICTVÍ

Ramos É., St.-André M., Rey É. et al.: Duration of Antidepressant Use during Pregnancy and Risk of Major Congenital Malformations

(Trvání antidepresivní léčby během těhotenství a riziko vrozených vad)
British Journal of Psychiatry, 192, 2008, č. 5, s. 344-350.

Podle kanadských autorů z univerzitních pracovišť v Montrealu (P.Q.) je užívání antidepresiv během těhotenství kontroverzní téma. Proto cílem jejich práce bylo určit, zda trvání antidepresivní léčby během prvního trimestru zvyšuje riziko vrozených vad u potomků v 1. roce jejich života matek, u kterých byly před těhotenstvím diagnostikovány psychiatrické poruchy. Mezi 2329 ženami ve věku 15-45 let na začátku těhotenství se narodilo 189

(8,1 %) dětí s vrozenými vadami. Tyto ženy užívaly antidepresiva déle než 30 dní v roce před těhotenstvím.

Trvání antidepresivní léčby během prvního trimestru těhotenství nebylo spojeno se zvýšeným rizikem vrozených vad novorozenců. Přesto tyto nálezy by měly pomoci klinikům při rozhodování, zda pokračovat v antidepresivní léčbě během těhotenství.

Shpaner A., Li W., Ankoma-Sey V. et al.: Drug-induced Liver Injury: Hepatotoxicity of Quetiapine Revisited

(Polékové jaterní poškození: hepatotoxicita quetiapinu)
European Journal of Gastroenterology & Hepatology, 20, 2008, č. 11, s. 1106-1109.

Léková hepatotoxicita je nejčastější příčinou náhlého jaterního selhání v USA. Američtí autoři z University Health Science Center v Houstonu (Texas) popisují vzácný případ pacienta, u kterého se vyvinulo akutní jaterní poškození po zahájení léčby quetiapinem. Po konzervativním zvládnutí

pomocí steroidů došlo k jeho plnému uzdravení. Podle sdělení autorů se jedná teprve o druhý popsáný a v literatuře publikovaný případ jaterního poškození po quetiapinu.

MUDr. Jaroslav Veselý